

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Johan Skytte poliitikauuringute instituut

Lenne Lotta Põdra

BREXITI MÕJU EUROSKEPTITSISMILE LÕUNA-EUROOPAS

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Liisa Talving, PhD

Tartu 2021

LÜHIKOKKUVÕTE

Brexit ehk Suurbritannia lahkumine Euroopa Liidust lõi ühenduse jaoks täiesti uue pretsedendi, olles Euroopa Liidu ajaloos esimene liikmesriik, mis on Liidust lahkunud. Ühe suure jõu lahkumine võib teistele liikmesriikidele olla kas eeskujuks või hoiatuseks. Kindel on aga see, et tegu oli pika protsessiga, mille tulemust ei näinud keegi ette ning mille põhjused ei ole endiselt täiesti selged. Lõuna-Euroopa riigid on välja paistnud oma vähese Euroopa-vastasusega, seega tulevad töös vaatluse alla just viis Lõuna-Euroopa riiki, et näha, kas ja mil määral on Brexit mõjutanud nendes riikides range euroskeptitsismi esinemist ehk soovi Euroopa Liidust lahkuda. Itaalia, Kreeka, Hispaania, Portugali ja Küprose eurohoiakuid vaadeldakse perioodil 2012–2020 ning muutuste kaardistamiseks kasutatakse Eurobaromeetri andmeid, mille põhjal sooritatakse kvantitatiivne analüüs.

Töö tulemusena selgus, et viiest riigist neljas oli pärast Brexitit range euroskeptitsism vähenemas trendis. Erandiks oli ainult Itaalia, kus oli skeptilisus avalikus arvamuses hoopis tõusuteel. Kuigi Brexit võis olla üheks eurohoiakute mõjutajaks, siis mängisid riikide jaoks olulist rolli ka erinevad kriisid, parteide ja eliidi hoiakud, majanduslikud faktorid, sotsiaalne tunnetus ja palju muud. Kuigi trendide muutusi saab kaardistada ja analüüsida aastate lõikes nii enne kui ka pärast Brexitit, siis on neid keeruline siduda just Brexitiga, sest tihti ei ole muutuste taga ainult üks põhjendus, vaid korraga mõjutavad olukorda mitu tegurit.

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. TEOREETILINE RAAMISTIK	6
1.1 Euroskeptitsism ja ajalugu	6
1.2 Range vs. pehme euroskeptitsism	7
1.3 Euroskeptitsism Lõuna-Euroopas	8
1.3.1 Itaalia.....	9
1.3.2 Kreeka	10
1.3.3 Hispaania.....	11
1.3.4 Portugal	12
1.3.5 Küpros.....	12
1.4 Euroskeptitsism pärast Brexitit	13
2. METODOLOOGIA	15
3. EMPIIRILINE ANALÜÜS	17
3.1 Euroskeptitsism Lõuna-Euroopas enne ja pärast Brexitit	17
3.1.1 Itaalia.....	17
3.1.2 Kreeka	19
3.1.3 Hispaania.....	20
3.1.4 Portugal	22
3.1.5 Küpros.....	23
3.2 Järeldused.....	25
KOKKUVÕTE	27
KASUTATUD KIRJANDUS	28

SISSEJUHATUS

See bakalaureusetöö käsitleb euroskeptitsismi esinemist Lõuna-Euroopas ehk täpsemalt Itaalias, Hispaanias, Kreekas, Portugalis ja Küprosel. Vaatluse alla tulevad nii varasemad uuringud ja trendid, mis näitavad euroskeptitsismi Lõuna-Euroopa riikides juba liitumise aastatest, kui ka aeg täpselt enne ja pärast Brexitit. Oluline on võrrelda, kuivõrd olid muutused Euroopa Liidu toetuse suhtes juba varem toimumas või andis neile tõuke ka Suurbritannia lahkumine Euroopa Liidust. Selleks, et näidata Brexiti-eelseid ja -järgseid muutusi on töö autor valinud vaatluseks perioodi 2012–2020 ehk kaheksa-aastase ajavahemiku, mis jaguneb neljaks aastaks enne ja pärast Brexitit. Autor kasutab avalikus arvamuses muutuste välja toomiseks Eurobaromeetri küsitlustest pärit andmeid. Tänu sellele on võimalik anda muutuste ülevaade aastate lõikes. Eurobaromeetri küsitlustest on töö jaoks välja valitud üks kindel küsimus, mis väljendab kõige selgemalt ranget euroskeptitsismi ehk soovi Euroopa Liidust lahkuda ning sellele ka analüüs keskendub.

Töö eesmärk on välja selgitada, kuidas ja mil määral on Brexit mõjutanud eurohoiakuid Lõuna-Euroopa riikide (Itaalia, Hispaania, Kreeka, Portugali ja Küprose) avalikus arvamuses. Töö tulemused annavad ülevaate kvantitatiivsetest muutustest avalikus arvamuses ehk näitavad kuivõrd muutub inimeste soov Euroopa Liidust lahkuda. Autori ülesanne on leida põhjendusi, millest muutused võivad tingitud olla ning kui palju on mänginud rolli Suurbritannia lahkumine sellisest Euroopa jaoks olulisest ühendusest nagu Euroopa Liit.

Autori arvates on teema aktuaalne ja vajab uurimist, sest Suurbritannia oli esimene riik, kes Euroopa Liidust lahkus ning sellega ka uue pretsedendi lõi. Brexitist on 2021. aasta seisuga viis aastat möödas, seega uurib töö autor, kuidas on Brexit mõjutanud eurohoiakuid pikemas perspektiivis – kas see on suurendanud teiste riikide soovi lahkuda Euroopa Liidust või on Brexiti mõju olnud marginaalne. Lõuna-Euroopa riigid on pigem tuntud kui Euroopa-meelsed ning vähesel määral esineb euroskeptitsismi. Seega on oluline uurida, millist mõju on Brexit viie aasta jooksul avaldanud Lõuna-Euroopa riikide eurohoiakutele ning soovile Liidust lahkuda.

Töö koosneb kolmest peatükist. Esimeses peatükis ehk teoreetilises osas annab töö autor ülevaate euroskeptitsismi olemusest, põhimõistetest ja ajaloost ning läbi selle raamistiku seab tööle täpsema fookuse ehk keskendub range euroskeptitsismi esinemisele. Teoreetilises osas on välja toodud varasemad uuringud, kus on kirjeldatud nii Lõuna-Euroopa üldisi kui ka

analüüsitavate riikide euroskeptitsismi esinemise trende ning samuti olukorda Euroopa Liidus pärast Brexitit. Järgnevas peatükis on ülevaade töö metoodikast ehk sellest, kuidas kvantitatiivset analüüsi läbi viidi ning kust on saadud uurimiseks vajalikud andmed. Antakse täpsemad põhjendused, et miks just sellise metoodika kasuks otsustati. Töö viimases peatükis on andmete analüüsi tulemused, mida kajastavad erinevad illustreerivad joonised, mis omakorda aitavad paremini edasi anda muutuseid eurohoiakutes. Samuti leiab sealt vastuse nii uurimisküsimusele kui ka kinnituse hüpoteesi paikapidavuse või ümberlükkamise kohta.

1. TEOREETILINE RAAMISTIK

1.1 Euroskeptitsism ja ajalugu

Euroskeptitsismi on võimalik defineerida mitut moodi. Susannah Verney (2011, 4) järgi on nii meedias kui ka teaduslikes uuringutes kinnistunud arusaam, et euroskeptitsism on vastumeelsus Euroopa integratsiooni suhtes. Samas on seda kirjeldatud ka kui „opositsioonipoliitikat“ (Sitter, 2001, 37), mis ei ole suunatud Euroopa Liidu kui terviku vastu, vaid mida pigem mõjutavad ideoloogilised ja huvipõhised faktorid. Oliver J. Daddow (2006, 64) arvates peaks seda terminit kirjutama hoopis kui „[EUro]scepticism“. Sellisel juhul jääb inimese enda otsustada, kas ta on kriitiline terve Euroopa Liidu, euro kui ühtse valuuta, mõne kindla integratsiooni puudutava poliitika või üleüldse millegi muu suhtes, mis Euroopaga seostub (Daddow, 2006, 64). Töös käsitletakse euroskeptitsismi kui vastuseisu Euroopa integratsioonile, mis omakorda toob kaasa soovi Liidust lahkuda.

Euroskeptitsismi võis esineda juba Euroopa Liidu (sel ajahetkel nimega *European Community* – Euroopa Ühendus) algusaastatel, aga siis oli seda vähem ning selle jaoks ei olnud olemas veel oma kindlat terminit. Euroskeptitsism kui fenomen ja uus termin sai päevakohaseks Maastrichti lepingu arutelu käigus aastal 1991 (Usherwood & Startin, 2013, 3). Maastrichti leping pidi muutma suuresti Euroopa Liidu struktuuri (Usherwood & Startin, 2013, 3), muudeti nime (enne „Community“, hiljem „Union“) ning hakkas hägustuma piir riigi ja liidu vahel, sest hakati tegelema ka nende valdkondadega, mis muidu kuulusid ainult riigi pärusmaasse (nt haridus, sotsiaalhoolekanne jne). Üheks suureks muutuseks oli ka Euroopa Liidu majandus- ja rahaliidu (*Economic and Monetary Union of the European Union*) loomine, mis pidi kaasa aitama ühtsele valuutale minemisele (Eichenberg & Dalton, 2007, 140). Richard C. Eichenberg ja Russell J. Dalton (2007, 139) on kutsunud seda avaliku toetuse languse nähtust ka nimega „Post-Maastricht Blues“. Sisuliselt taheti liiga kiiresti läbi viia liiga suuri muudatusi, mille tõttu tekkis inimestel vastumeelsus. Arvatakse, et euroskeptitsismi kui termini laialdasemale levikule võis kaasa aidata ka Margaret Thatcheri kõne, kus ta kritiseeris suunda, kuhu poole Euroopa Liit arenemas oli (Usherwood & Startin, 2013, 3).

Euroskeptitsismi esineb väga suuresti just erinevate parteide vaadetes ja poliitikas (Usherwood & Startin, 2013, 4) ning enamik varasemaid uurimusi ka sellele keskendub. Samas on aga oluline märgata skeptilisust ka erinevates kogukondades ja organisatsioonides, valitsustes, meedias ning avalikus arvamuses (Usherwood & Startin, 2013, 4). Samuti mõjutab see

tugevasti ka riikide referendumeid ja Euroopa Parlamendi valimiste tulemusi ning hiljem ka vastava institutsiooni otsuseid ja tööd üleüldiselt (Usherwood & Startin, 2013, 4). Euroskeptitsismist on tänapäevaks saanud fenomen, mis on väga laialt levinud ehk tegu on üle-euroopalise nähtusega (Usherwood & Startin, 2013, 4).

1.2 Range vs. pehme euroskeptitsism

Euroskeptitsismi ehk kriitilisust Euroopa Liidu suhtes esineb kahte tüüpi. On range (*hard*) ja pehme (*soft*) euroskeptitsism. Paul Taggart ja Aleks Szczerbiak (2002, 4) on kirjeldanud ranget euroskeptitsismi kui olukorda, kus riik (või kindlad võimul olevad parteid) on niivõrd Euroopa Liidu ja sealse integratsiooni vastu, et soovitakse liikmesriigi staatusest taganeda ning Liidust lahkuda. Sellisel juhul nähakse tavaliselt Euroopa Liitu ka kui vaenlast (Taggart & Szczerbiak, 2002, 5). Petr Kopecký ja Cas Mudde (2002, 300) on kirjeldanud seda ka kui hajusat (*diffuse*) vastuolu ehk ollakse vastu üldisele ideele Euroopa integratsioonist.

Catherine E. De Vries (2017) toob hoopis aga välja, kuidas tihti põhineb sellisel juhul lahkumissoov võrdlusmeetodil (*benchmark theory*). Inimeste suhtumine Euroopa Liitu sõltub suuresti sellest, kuidas nad näevad enda riiki ja selle võimalusi (De Vries, 2017). Ehk kui liikmesriigiks olemine ei tundu enam atraktiivsena, siis tekib visioon „alternatiivsest riigist“ ehk riigist, mis ei ole enam Euroopa Liidu liige (De Vries, 2017). Kui riigil on piisavalt hea majanduslik seis ja hakkamasaamine, siis hakkab tunduma, et „alternatiivne riik“ on parem valik kui liikmesriigiks olemine (De Vries, 2017) ja tekibki soov lahkuda. Suurbritannia lahkumine Euroopa Liidust ehk Brexit juhtuski paljuski just rangete euroskeptikute tõttu ja selle tagajärjena, et „alternatiivne riik“ tundus parema võimalusena.

Pehmet euroskeptitsismi kirjeldatakse kui vastuseisu mõnede Euroopa Liidu poliitikatele või otsustele ning sellisel juhul ei ole tagajärjeks riigi soov lahkuda (Taggart & Szczerbiak, 2002, 4). Nii-öelda pehmete skeptikute (inimeste ja/või parteide) jaoks tekib probleem siis, kui tehakse otsuseid, mis ei ole kooskõlas nende vaadete, huvide ja arvamustega (Taggart & Szczerbiak, 2002, 5). Kopecký ja Mudde (2002, 300) toovad mängu termini spetsiifiline (*specific*) vastuolu ehk nende arvates on pehme euroskeptitsism see, et Euroopa integratsiooni küll toetatakse, aga arvatakse, et Euroopa Liit ei ole kõige parem viis selle läbiviimiseks. Samas toovad Serricchio *et al.* (2013, 52) välja, kuidas spetsiifiline vastuolu ehk rahulolematust režiimi

või ametivõimude suhtes võib viia lõpuks hajusa vastuoluni ehk olukorrani, kus kaob usk Euroopa integratsiooni protsessi.

Nii-öelda ranget ja pehmet lähenemist saab euroskeptitsismile üle kanda ka teises tähenduses. Nimelt on Marijn Van Klingeren *et al.* (2013, 689) toonud välja, kuidas varem arvati, et avalikku arvamust Euroopa Liidu suhtes mõjutavad ainult ranged faktorid ehk utilitaarsed tegurid. Tegelikult on aga Van Klinger *et al.* (2013, 689) arvates olulisel kohal tänapäeval ka pehmed faktorid ehk väärtused, mis on seotud identiteedi ja kultuuriga. Nimelt võib näiteks kartus oma identiteedi ja rahvuse säilimise pärast viia etnilise ohutunde tekkimiseni, mis omakorda soodustab euroskeptitsismi laiemat levikut (Van Klinger *et al.*, 2013, 691). Liesbet Hooghe ja Gary Marks (2004, 418) on samamoodi välja toonud, kuidas tegelikult mõjutavad arvamust Euroopa integratsiooni suhtes mitte ainult majanduslikud faktorid, nagu varem arvati, vaid olulisem on hoopis kodanike identiteet ning rahvuslik tunnetus.

Töö keskendub range euroskeptitsismi uurimisele ja sellele, kas ja kuidas on Brexit mõjutanud teisi riike ning kas selle tõttu on mõnel liikmesriigil suurenenud soov Euroopa Liidust lahkuda. Edaspidises töös on fookus seatud just Lõuna-Euroopale, täpsemalt viiele riigile: Itaalia, Kreeka, Hispaania, Portugal ja Küpros. Avaliku arvamust uurides saab selgemini eristada just seda, milline on inimeste üldine suhtumine ja kas esineb soov Liidust lahkuda või ei. Eriti oluline on siinkohal märkida, et nüüd, kui üks riik on juba lahkunud, annab see kindlasti uut mõtteainet paljudele teistele, nii negatiivses kui ka positiivses suunas.

1.3 Euroskeptitsism Lõuna-Euroopas

Enne Maastrichti lepingut olid Lõuna-Euroopa riigid Euroopa integratsiooni protsessi suhtes pigem positiivse meelestatusega (Verney, 2011, 4). Nad nägid Liitu kui head tööriista, mis loob vajalikud tingimused majanduskasvuks, elatustaseme tõusuks ja majanduse moderniseerimiseks (Teperoglou & Belchior, 2020, 2). Seda tõestab ka fakt, et Lõuna-Euroopa riikides (välja arvatud Kreekas, kus vahepeal skeptilisus tõusis) oli liikmelisuse vastasuse tase avalikus arvamuses Eurobaromeetri küsitlustele tuginedes enamasti alla Euroopa Liidu keskmise (Verney, 2011, 18) ning pigem langevas trendis. Pärast Maastrichti lepingut tõusis skeptikute osakaal avalike arvamuste küsitlustes vähesel määral (Verney, 2011, 20), aga ikka jäi see kokkuvõttes alla Euroopa Liidu keskmise. 1990ndatel tõusis euroskeptitsismi

osakaal korraks üle Euroopa keskmise, kuid oli seal väga lühikest aega (Verney, 2011, 20). Lõuna-Euroopa kui terviku euroskeptitsismi taseme tõus üle Euroopa keskmise oli tingitud faktist, et Hispaanias tõusis Maastrichti lepingu tõttu euroskeptitsismi osakaal ning samuti oli Portugalis enne Euroopa Liiduga liitumist korraks euroskeptitsismis näha suurenemist (Verney, 2011, 20).

Pärast Euroopa Liidu laienemist aastatel 2004 ja 2007 oli näha erinevust nii-öelda „vanade“ (Itaalia, Hispaania, Portugal, Kreeka) ja „uute“ (Küpros, Malta, Türgi) Lõuna-Euroopa riikide kriitilisuses liikmeks olemise suhtes (Verney, 2011, 21). „Vanades“ ehk varem liitunud riikides jäi vastuseis liikmelisusele sarnasele tasemele nagu oli seda varem, välja arvatud Itaalia puhul, ehk alla Euroopa Liidu keskmise (Verney, 2011, 21). „Uute“ riikide puhul oli märgata, et euroskeptitsismi tase avalikus arvamuses oli palju kõrgem kui „vanades“ riikides ning samuti ületas see Euroopa Liidu keskmist (Verney, 2011, 22). Suurem osakaal võib olla tingitud sellest, et on just liitunud Euroopa Liiduga ning selle lühikese aja jooksul ei ole olnud võimalik täita kõiki eesmärke ja soove, mis riikide arvates liikmeks olemisega kaasnevad.

Üldiselt saab täheldada, et avalikku arvamust ei ole Maastrichti leping vähemalt Lõuna-Euroopa riikides väga palju mõjutanud (Verney, 2011, 25). Pigem mängisid rolli riiklikud huvid ja tingimused (Verney, 2011, 25). Eftichia Teperoglou ja Ana Maria Belchior (2020, 21) on välja toonud, et vaatamata Euroopa võlakriisile on Lõuna-Euroopas euroskeptitsismi mõjutavaks faktoriks hoopis rahvuslik identiteet. Samuti on väiksel määral näha liitumise efekti (*accession effect*) ehk kui riik liitus Euroopa Liiduga, siis euroskeptitsism vähenes (Verney, 2011, 25).

1.3.1 Itaalia

Itaalia, olles üks esimest kuuest riigist, mis Euroopa Liidule (tegelikult selle eelkäijale Euroopa Sõe-ja Teraseühendusele) aluse pani, näitas 1980ndatel suhteliselt madalat vastuseisu Euroopa Liidule (Verney, 2011, 18). Üleüldse olid nad algusaastatel pigem integratsiooni protsessi eestvedajad ning soovisid suuremat Euroopa ühendamist (Brunazzo & Mascitelli, 2021, 19). Pärast Maastrichti lepingut ei tõusnud Itaalias euroskeptitsismi tase väga palju, natuke siiski suurenes pehme skeptitsismi osakaal (Verney, 2011, 20). Rahulolematust on näha pärast Euroopa Liidu laienemist (aastatel 2004 ja 2007), kus liikmesuse vastaste osakaal

kahekordistus ning jõudis Euroopa Liidu keskmisele tasemele (Verney, 2011, 21), eristudes teistest juba varem liikmeks olnud Lõuna-Euroopa riikidest.

Alates 1990ndatest on euroskeptitsism Itaalias olnud tõusuteel (Brunazzo & Mascitelli, 2021, 19). Selle põhjuseks on Maastrichti lepinguga kaasnenud muudatused Euroopa Liidus ehk Euroopa majandus- ja rahaliidu loomine, millega omakorda kaasnes ühisele valuutale üleminek (Brunazzo & Mascitelli, 2021, 22). Itaalia jaoks tähendas see seda, et nad ei saanud enam niivõrd palju ise rahapoliitikat ja kaubandust mõjutada, näiteks valuuta devalveerimine oli nüüdsest võimatu (Brunazzo & Mascitelli, 2021, 22). Itaalia kodanikes hakkas just pärast neid sündmusi tekkima usaldamatus Euroopa Liidu suhtes (Brunazzo & Mascitelli, 2021, 19), mida poliitikud ja liidrid hakkasid ära kasutama, tagajärjeks euroskeptiliste parteide populaarsuse tõus. Eurole kui Euroopa ühisele valuutale üleminekuga kaasnenud majanduslikud probleemid, Silvio Berlusconi võimuletulek 2001. aastal, euroskeptilised parteid ja valitsus – need kõik mängisid olulist rolli skeptilisuse tõusus ka avalikus arvamuses, sest tihti mõjutasid just poliitikud ja eliidid tavakodanikke ning nende arvamust (Brunazzo & Mascitelli, 2021).

1.3.2 Kreeka

Kreekas oli 1980ndatel Lõuna-Euroopa riikidest kõige suurem toetus parteidele, mis olid euroskeptilised, mistõttu oli neil ka kodanike hulgas märkimisväärne hulk inimesi, kes olid liikmeks olemise vastu (Verney, 2011, 18). Nende puhul oli näha kriitilisuse ja vastuolu tõusu peale liikmeks saamist (haripunktis olid 22% vastajatest liikmeks olemise vastu) ning see taandus alles suhtelist väikese (ühekohalise) protsendini aastaks 1988 ehk seitse aastat pärast liitumist (Verney, 2011, 18). Samas oli näha, et pärast Maastrichti lepingut jäi euroskeptitsismi tase avalikus arvamuses sarnaseks varasemaga ning tõusu märgata ei olnud (Verney, 2011, 20). Kreeka kodanikud olid üldiselt ikkagi Euroopa-meelsed ehk toetus Euroopa Liidu suhtes oli pigem ikkagi kõrge (Clements *et al.*, 2014, 250).

Aastatel 2007–2011 sai aga Kreekast üks Euroopa Liidu riik, kus suurenes kõige rohkem rahulolematus Euroopa Liidu liikmeks olemise suhtes (Clements *et al.*, 2014, 248). Eurotsooni võlakriis hakkas Kreekat mõjutama aastast 2009, mil neil oli liiga suur eelarvepuudujääk ja riigivõlg. Seega kaotasid nad majandusliku suveräänsuse kui Euroopa Liit neile appi läks (Clements *et al.*, 2014, 248–249). Sellest võib eeldada, et toetus Euroopa Liidu suhtes võiks

mõnel määral vähenedam mis ka juhtus, sest kreeklased muutusid Liidu suhtes palju skeptilisemaks. Vahemikus 2009–2011 suurenes nende inimeste arv, kes arvasid, et Kreeka ei ole Euroopa Liidust piisavalt kasu saanud, novembris 2009 oli sellel arvamusel 25% Eurobaromeetri küsitlusele vastanutest ja mais 2011 juba 50% (Clements *et al.*, 2014, 252). Samuti tõusis ka nende vastanute arv, kes leidsid, et Euroopa Liidu liikmeks olemine on halb, tõustes 18 kuu jooksul 13% juurest 33%-ni (Clements *et al.*, 2014, 252). Samas ei saa aga öelda, et range euroskeptitsism oleks domineerima hakanud, sest siiski oli suurem protsent (38%) neid inimesi, kes liikmeks olemist toetasid (Clements *et al.*, 2014, 252). Clements *et al.* (2014, 252) arvates muutusid kreeklased küll skeptilisemaks ja kriitilisemaks, olles vastu praegusele Euroopa Liidu suundadele, aga samas ei soovi nad ka Liidust lahkuda.

1.3.3 Hispaania

Enne Maastrichti lepingut oli Hispaanias vähene vastuseis Euroopa Liidu liikmeks olemisele (Verney, 2011, 18). Samas oli neil avalikus arvamuses näha palju skeptikuid, kes viljelesid rohkem pehmet euroskeptitsismi, nende osakaal oli mitme aasta jooksul 25-30% võrra suurem kui Euroopa keskmise (Verney, 2011, 18). Liitumine Euroopa Liiduga (1986) nende puhul midagi väga ei mõjutanud, sest juba varem mainitud madal osakaal inimestest, kes olid liikmesriigiks olemise vastu, jäigi püsivalt madalaks (Verney, 2011, 19). Seda aga kuni Maastrichti lepinguni, millega pidi kaasnema ühine valuuta ning muutused Euroopa Liidu struktuuris, mille tõttu skeptilisus Hispaanias tõusis ning jäi sellisele tasemele püsima päris mitmeks aastaks (Verney, 2011, 20). Eurobaromeetri andmeil tõusis Hispaanias Euroopa Liidu liikmesuse vastaste osakaal kuni 18%-ni (Verney, 2011, 20). Kuigi tegemist võis tõesti olla eelpool mainitud lepinguga, siis Jiménez ja de Haro (2011, 120-121) toovad välja ka samal ajal toimunud majanduskriisi. See tõi kaasa mitmeid kodumaiseid probleeme nagu näiteks suur tööpuudus (Jiménez & de Haro, 2011, 121), mis võis eelduste järgi rohkem mõjutada kodanike arvamust Euroopa Liidu suhtes kui Maastrichti leping.

Hispaania puhul on märgata, et toetust Euroopa Liitu ei mõjuta suuresti ainult majanduslikud kriteeriumid (Jiménez & de Haro, 2011, 122). Samas on näha, et kui hispaanlaste seas peakski tekkima sobiv pinnas euroskeptitsismile, siis ilmselt oleks selleks suveräänsuse dimensioon ehk kardetakse, et kui ollakse osa nii suurest rahvusvahelisest organisatsioonist, siis kaob rahvuslik identiteet (Jiménez & de Haro, 2011, 123). Üldiselt aga ei ole Hispaania jaoks range

euroskeptitsism erakondade poliitikas märkimisväärsel rolli mänginud ning on seega ka avalikust arvamusest eemal olnud (Jiménez & de Haro, 2011, 124). Samas on aga küsitlustest välja tulnud see, et on väga palju vastajaid, kes on valinud vastusevariandi „ei tea“ või „ei taha vastata“, mistõttu võivad aja möödudes need inimesed pooli võtma hakata ning ei saa välistada, et euroskeptitsismi populaarsus ei võiks selle tõttu tõusta (Jiménez & de Haro, 2011, 124).

1.3.4 Portugal

Portugalis oli 1980ndatel vastuseis Euroopa Liidule madal, liikmelisuse vastu olijate osakaal jäi Eurobaromeetri küsitlustes ühekohaliste protsentide juurde (Verney, 2011, 18). Samuti jäi see sarnasele madalale tasemele ka pärast aastat 1986, kui Portugal Euroopa Liidu liikmeks astus (Verney, 2011, 18). Enne liitumist (aastatel 1984–1985) oli aga avalikus arvamuses näha euroskeptitsismi väikest tõusu, 12% Eurobaromeetrile vastanutest oli Euroopa Liidu liikmeks olemise vastu (Verney, 2011, 19). Tegemist oli siiski osakaaluga, mis jäi alla Euroopa keskmise ning mis ka kohe pärast Euroopa Liiduga liitumist vähenes (Verney, 2011, 19). Samuti jäi ka pärast Maastrichti lepingut skeptilisus suhteliselt madalale tasemele (Verney, 2011, 20), olles Lõuna-Euroopa riikidest kõige madalam, 1990ndatel oli 12% Eurobaromeetrile vastanutest Euroopa Liidu liikmeks olemise vastu (Lisi, 2020, 3).

Portugali puhul on näha, kuidas 2000ndate algul hakkas entusiasm Euroopa Liidu suhtes kaduma (Lisi, 2020, 3). Euroskeptitsism hakkas tõusma juba enne 2009. aasta majanduskriisi, aga kriis andis sellele järgmise tõuke ning aastaks 2013 oli liikmeks olemise toetajaid juba palju vähem kui varem, 35% Eurobaromeetri küsitlusele vastanutest arvas, et liikmeks olemine on positiivne (Lisi, 2020, 3). Kuigi nii poliitiline kui ka majanduslik olukord muutis mingil määral inimeste suhtumist Euroopa Liitu, siis on raske kindlaks teha, kuivõrd mõjutas majanduskriis pikas perspektiivis inimeste toetust Euroopa integratsiooni (Lisi, 2020, 23).

1.3.5 Küpros

Erinevalt teistest analüüsitud Lõuna-Euroopa riikidest ei saa Küprose puhul vaadata aega enne Maastrichti lepingut, sest riik liitus Euroopa Liiduga alles aastal 2004, olles ka kõige hiljutisem liituja viiest töös vaadeldavast riigist. Küprose puhul on märgata, kuidas kohe peale liitumist

on pehmete skeptikute osakaal väga suur, seda just seetõttu, et liitumisel loodeti Küprose probleemile lahendus leida, aga seda ei suudetud teha (Verney, 2011, 22).

Küprose probleemi all on mõeldud seda, et Türgi okupeeris Küprose põhjaosa aastal 1974 ning tänase päevani on seal *de facto* riik nimega Põhja-Küprose Türgi Vabariik (Agapiou-Josephides, 2011, 161), mida tunnustab ainult Türgi. Seega jaguneb riik Küprose türklasteks, kes elavad Põhja-Küprose Türgi Vabariigis ja Küprose kreeklasteks, kes elavad Küprose Vabariigis. Selleks, et mõlemaid ühendada, tuli ÜRO 2004. aastal välja ühendamisplaaniga (*The Annan Plan*), millega küll Küprose türklased olid suuresti nõus, aga millele Küprose kreeklased vastu hakkasid (Agapiou-Josephides, 2011, 170). Sellepärast tekkis mingil määral umbusaldus nii ÜRO kui Euroopa Liidu vastu, mistõttu euroskeptitsism avalikus arvamuses suurenes (Agapiou-Josephides, 2011, 170-171). Seni kuni Küprose olukorraga ei tegeleta, võib euroskeptitsism olla tõusuteel, sest loodetud tulemust ei ole saadud ning rahulolematust kasvab.

Kuigi riigis asetsevad veel koloniaalajastust ka Briti sõjaväebaasid, siis aastal 2011 (Agapiou-Josephides, 164) euroskeptitsism pigem vähenes, sest endise koloniaaljõu Suurbritannia kõrval sooviti olla samaväärne Euroopa Liidu liige. Seega kui Küprose eraldatus mängib olulist rolli nende poliitikas ja ideoloogiates, siis peaks ka Suurbritannia lahkumine ikkagi neid mingil määral mõjutama, kuigi küllap väiksemas matus, kui siseriiklikud pinged ja lahkkelid.

1.4 Euroskeptitsism pärast Brexitit

Brexit kujutab endast väga olulist teetähist, sest varem ei ole ükski liikmesriik Euroopa Liidust lahkunud, seega seatakse sellega ka uus pretsedent. De Vriesi (2017, 42) arvates on pärast Brexitit inimeste usk Euroopa Liitu suurem, sest nähes, mis toimus Ühendkuningriigis, ei leia teised Euroopa Liidu riigid enam, et „alternatiivne riik“ oleks hea lahendus. De Vriesi (2017, 50) läbi viidud uuringust selgub ka, et kohe pärast Brexitit tõusis avalikus arvamuses toetus Euroopa Liidu suhtes kõikides Euroopa Liidu liikmesriikides ning Brexitit vaadati kui negatiivset pretsedenti.

Chopin ja Lequesne (2020, 7) toovad samuti välja mõned tähelepanekud selle kohta, kuidas Brexit on aidanud kaasa ülejäänud 27 liikmesriigi sidustumisele. Esiteks annavad Brexitiga kaasnenud riigi sisepinged hästi mõista, mis võib kaasneda Liidust lahkumisega ning teised liikmesriigid sooviksid sellist olukorda pigem vältida (Chopin & Lequesne, 7). Teisena toovad

Chopin ja Lequesne (2020,7) välja, et ka avalik arvamus põhineb ikkagi inimeste kaalutlustel, kes saavad aru, et nii liikmeks olemisest kui ka eurotsooni kuulumisest saadakse rohkem kasu kui kahju ning nende autorite arvates on parem olla sees kui väljaspool ühendust.

De Vriesi (2017, 43) toob oma uurimuses, mille andmed pärinevad EUpinions küsitlusest, välja kõik Euroopa liikmeriigid ning keskendub eraldi populatsioonilt kuuele suuremale riigile, kuhu kuuluvad ka Itaalia ja Hispaania. Üldiselt on näha, et kõikides Euroopa Liidu liikmesriikides on pärast Brexitit tõusnud soov jäädagi liikmeks (De Vries, 2017, 43). Euroopa Liidu riikide keskmise, kuhu alla kuuluvad ka ülejäänud töös vaadeldud riigid, ja Hispaania puhul on liikmesuse poolt 70% vastajaid (De Vries, 2017, 43). Itaalia puhul on märgata aga natuke väiksemat toetust, mis jääb 50–55% juurde (De Vries, 2017, 43). Seega peaks Lõuna-Euroopa riikides olema euroskeptitsismi osakaal pärast Brexitit pigem madal.

Siit ka töö hüpotees – pärast Brexitit vähenes Lõuna-Euroopa riikide (täpsemalt Kreeka, Hispaania, Portugali, Küprose ja Itaalia) avalikus arvamus range euroskeptitsism, sest Brexiti tõttu saadi aru, kuidas ja mis määral on ühel Euroopa Liidu liikmesriigil tegelikult võimalik liikmeks olemisest kasu saada ning millised hüved lahkudes kaovad.

2. METODOLOOGIA

Töö eesmärk on näidata muutusi avalikus arvamuses ja toetuses Euroopa Liidu suhtes Lõuna-Euroopas pärast Brexitit. Kuna avaliku arvamuse uurimist kvalitatiivsete intervjuude kaudu ei ole võimalik autoril nii suures mahus töö raames läbi viia, siis otsustas autor kvantitatiivse analüüsi läbiviimise kasuks. Vajalikud andmed pärinevad Eurobaromeetri küsitlustest aastatest 2012–2020 ning vaadeldavateks riikideks on Itaalia, Kreeka, Hispaania, Portugal ja Küpros.

Eurobaromeeter on regulaarne uuring, mida Euroopa Parlament avaliku arvamuse teada saamiseks korraldab. Standartset Eurobaromeetri uuringut viiakse läbi kõikides Euroopa Liidu liikmesriikides kaks korda aastas, kevadel ja sügisel. Vastajad valitakse uuringutesse mitmeetapilise ja juhusliku protsessi käigus ning intervjuud viiakse läbi näost-näkku (Eurobarometer Data Service, A). Valimisse võetakse Euroopa Liidu kodanikke, kes on vähemalt 15-aastased ja tavaliselt on ühe riigi keskmiseks valimi suuruseks umbes 1000 inimest (Eurobarometer Data Service, B), aga kuna Küprose on väiksem riik, siis on nende valimiks 500 inimest. Kuna töös on uuritud ühte kindlat küsimust, siis ei pruugi kõik uuringud osutada valimisse sobivaks, kui ankeedist puudub autori valitud küsimus.

Töö eesmärk on uurida nii-öelda ranget euroskeptitsismi, seega on töös keskendutud ühele Eurobaromeetri osale, kus küsiti nõusolekut väitega: „[Riik] astuks tulevikule paremini vastu, olles väljaspool Euroopa Liitu”. Vastuses oli vastajatel valida viie võimaliku variandi vahel: „nõustun täielikult“, „kaldun nõustuma“, „kaldun mitte nõustuma“, „ei nõustu üldse“ ja „ei tea“. Töös on range euroskeptitsismina defineeritud vastusevariandid „nõustun täielikult” ja „kaldun nõustuma”, kuivõrd need peegeldavad vastajate eelistust Euroopa Liidust lahkuda. Parema ülevaate saamiseks toob autor välja aga kõikide vastusevariantide osakaalu aastate lõikes, et näidata muutusi Euroopa Liidu toetuses ning leida ka muutustele põhjuseid.

Vaadeldavateks Lõuna-Euroopa riikideks on Hispaania, Itaalia, Kreeka, Küpros ja Portugal. Valitud riikide seas on nii üks Euroopa Liidu asutajariik, vahepealsed liitujad kui ka alles 2004. aasta laienemise ajal liitunud Küpros, mistõttu peaks valim olema piisavalt mitmekesine, et näidata, kuidas erinevates riikides euroskeptitsism varieerub. Kuna töös tuleb vaatluse alla üks spetsiifiline küsimus, mida esineb küsitlustes alates aastast 2012, siis pärinevad ka kõige varasemad andmed just sellest aastast. Võrdluses on eriti oluline teha vahet kõikumistel enne Brexitit ehk 2016. aastat ja pärast, et adekvaatselt hinnata, kas ja kuidas on Brexit mõjutanud avalikku arvamust Euroopa Liidu suhtes. Kõige uuem kättesaadav Eurobaromeetri uuring

pärineb aastast 2020, seega käsitlevad uuringud perioodi 2012–2020. Andmestik koosneb 16 Eurobaromeetri küsitlusest, mis jäävad ajavahemikku november 2012 kuni juuli-august 2020. Sel perioodil esines kõigil küsitluslainetel uuritav küsimus, sellepärast osutusid kõik küsitlused töö jaoks sobivaks, varasemates küsitlustes samas sõnastuses valitud küsimust ei eksisteerinud. Töös on sõltumatuks muutujaks Brexit ning sõltuvaks muutujaks soov Euroopa Liidust lahkuda.

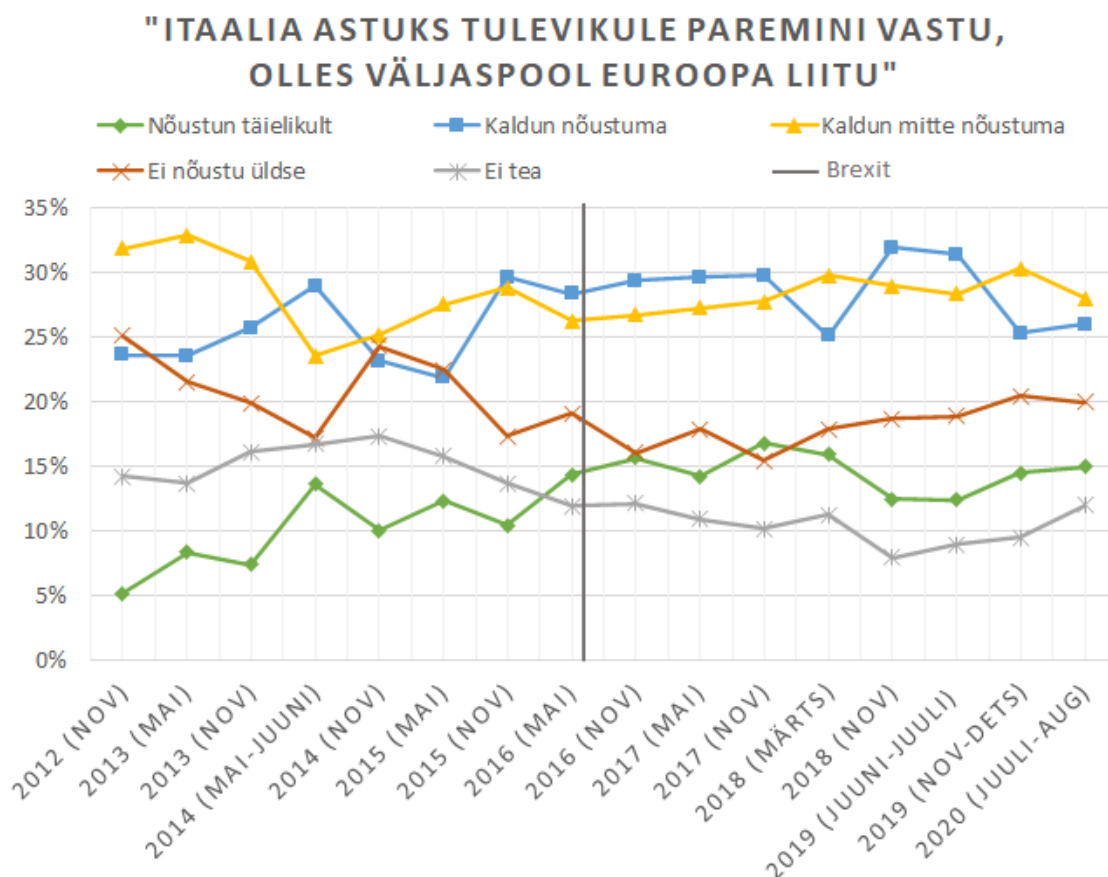

3. EMPIIRILINE ANALÜÜS

3.1 Euroskeptitsism Lõuna-Euroopas enne ja pärast Brexitit

3.1.1 Itaalia

Järgnevalt toob töö autor välja ülevaate euroskeptitsismi dünaamikast riikide ja aastate lõikes. Itaalia puhul on märgata, kuidas pärast Brexitit hakkab range euroskeptitsismi osakaal tõusma. 2017. aasta novembri küsitluses tõuseb Euroopa Liidust lahkuda soovijate osakaal ehk nende arv, kes valisid vastusevariandi “nõustun täielikult”, vaadeldava perioodi kõrgeimaks (vt *Joonis 1*), olles 17% vastanutest. Samal ajal on märgata ka, kuidas Euroopa Liidu toetajate arv on langenud vaadeldud perioodi madalaimaks (vt *Joonis 1*).

Joonis 1. "Itaalia astuks tulevikule paremini vastu, olles väljaspool Euroopa Liitu", 2012–2020. Andmed: Eurobaromeeter.

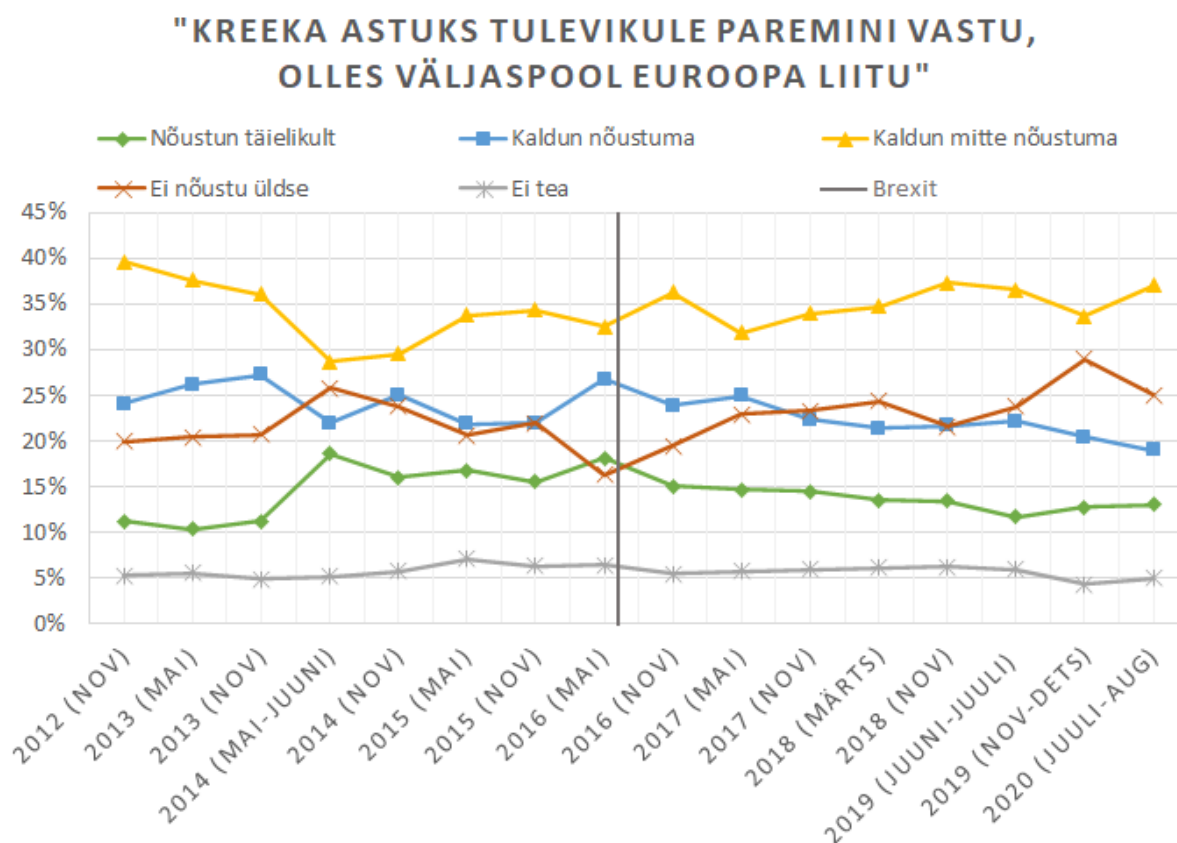
Vastusevariandi „nõustun täielikult” osakaalus on näha aasta 2015 novembrist ainult suurenemist (vt *Joonis 1*). Kuna euroskeptitsismi tõusu on märgata selgelt enne Brexitit, siis peab selle põhjus peituma kuskil mujal. Selleks võib olla rändekriis, mis aastatel 2015–2016 aset leidis ning kus Euroopa Liit ei olnud suuteline põgenikevooge pidurdama (Conti *et al.*, 2020, 7). Pärast seda on hakanud itaallaste usaldus Euroopa Liidu vastu vähenema, sest Euroopa Liidust oodatav abi ei vastanud nende soovidele. Samuti on hakanud just pärast seda aega tekkima ka palju euroskeptitsismi viljelevaid parteisid, kes ka inimeste üldisele arvamuse muutumisele kaasa aitavad.

Kui vaadata nii „nõustun täielikult” kui ka „kaldun nõustuma” vastajate osakaalu, siis on samuti kõrgeimaks punktiks aasta 2017 november (vt *Joonis 1*), kus kahe kategooria vastajad moodustasid kokku 47%. Selle küsitluslaine ajal oli neid inimesi, kes vastata ei osanud 10%, seega oli Euroopa Liidust lahkujate osakaal suurem, kui jääda soovivate inimeste osakaal. Samasugust trendi, kus Euroopa Liidust lahkujate osakaal on suurem, kajastavad ka 2014 mai-juuni ja 2016 november läbi viidud küsitlused, seega esines seda nii enne kui ka pärast Brexitit. 2014. aasta Euroopa Liidust lahkujate suur osakaal on ilmselt tingitud sellest, et sama aasta kevadel toimusid Euroopa Parlamendi valimised, kus mitmed Itaalia parteid tegid Euroopa Liidu vastast kampaaniat (Conti *et al.*, 2020, 9), mis tõenäoliselt inimeste arvamusi Liidu suhtes mõjutas. Samuti on jooniselt 1 näha, et aastal 2014 hakkab sujuvalt langema “ei tea” vastanute osakaal, mistõttu saab eeldada, et need inimesed otsustasid hakata valima just euroskeptitsismi väljendavaid vastuseid. 2016. aasta suur lahkuda soovijate osakaal võib olla tingitud juba eespool mainitud rändekriisist, aga samas võivad oma mõjud olla ka Brexitil.

Itaalia puhul on tegemist ühe Euroopa Liidu asutajariigiga, seega on igati arusaadav kui seal euroskeptitsismi osakaal tõuseb. Seda just selles mõttes, et järelikult ei olda rahul Liidu arengutega ning leitakse, et see, kuhu poole on Euroopa Liit teel, ei ole see, milleks see on loodud või millised olid algsed Euroopa integratsiooni puudutavad eesmärgid. Samuti võib Brexit anda oma lahkumisega Itaaliale head eeskuju, sest Itaalia jaoks võis hakata „alternatiivne riik” paremana tunduma ning seetõttu ongi euroskeptitsism tõusuteel. Tegelikult ei hakanud ilmselt nii-öelda „alternatiivne riik” paremana tunduma Itaalia kodanike jaoks mitte niisama, vaid läbi euroskeptiliste parteide ja eliitide mõjutuste.

3.1.2 Kreeka

Kreeka puhul on näha, kuidas nii valikuvariandi „nõustun täielikult” kui ka „kaldun nõustuma” vastanute osakaal (vt *Joonis 2*) on pärast Brexitit olnud sujuvalt väikeses langustrendis. 2016. aasta novembris on kahe vastusevariandi vastanute osakaal kokku 39%, aastaks 2020 aga juba 32%. Kuigi samas tõusevad esile just ka aastad 2012–2013 (vt *Joonis 2*), kus on olnud kõige madalam „nõustun täielikult” vastajate osakaal, jäädes 10–11% juurde. Pärast seda on see ka hüppeliselt 2014. aastal tõusnud (vt *Joonis 2*), jõudes haripunktis 19%-ni.

Joonis 2. “Kreeka astuks tulevikule paremini vastu, olles väljaspool Euroopa Liitu”, 2012–2020. Andmed: Eurobaromeeter.

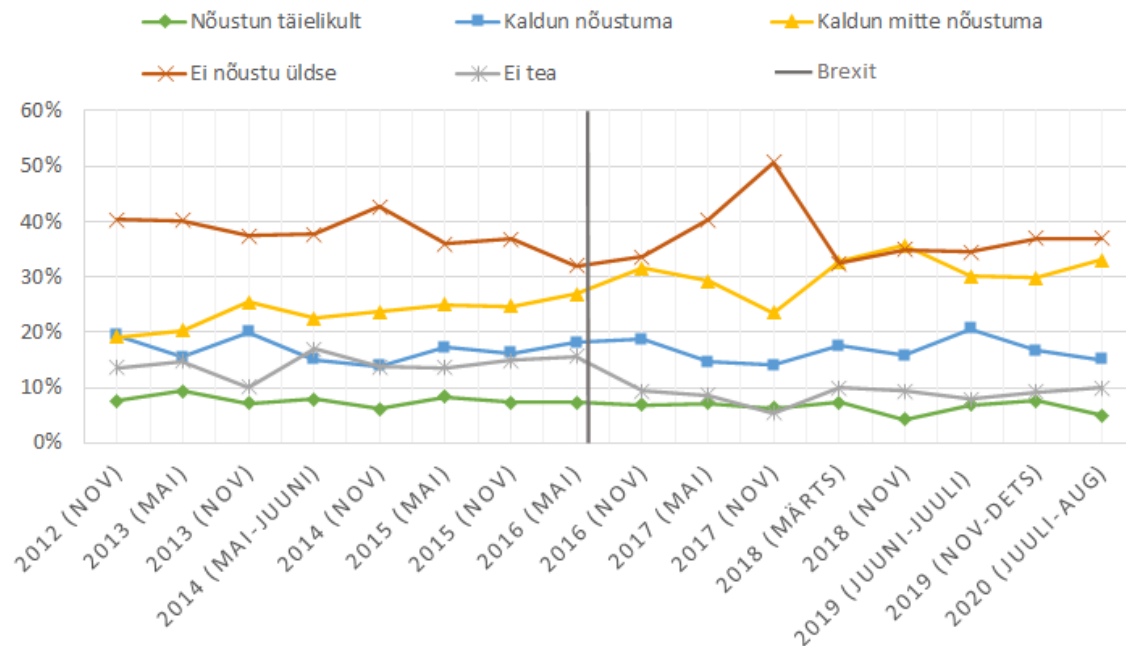
2014. aasta tõus võib olla tingitud Euroopa Parlamendi valimistest ning sellest, et see sündmus tõmbas kreeklaste tähelepanu rohkem Euroopa Liidule ja pani neid ka skeptilisemalt suhtuma, sest saadi aru, millega ollakse rahul ja millega mitte. Samuti oli piisavalt palju aega möödas 2009. aasta majanduskriisist, mistõttu ei tajutud enam võib olla niivõrd Euroopa Liidu olulisust. Täpselt enne Brexitit ehk 2016. aasta mais on näha euroskeptitsismi suurenemist ja samas toetuse langemist (vt *Joonis 2*). See võib olla samuti tingitud Euroopas sel ajal toimunud

rändekriisist, mis mõjutas olulisel määral ka Kreekat. „Täiesti nõus” ja „kaldun nõustuma” vastanute osakaal on selle küsitlusalase ajal olnud vaadeldud perioodi suurim ehk 45%, ülejäänud aja on see jäänud alla 40% piiri. Samuti on toetus Euroopa Liidu suhtes terve perioodi madalaim, jäädes ainult 49% juurde kõikidest vastajatest. Ülejäänud perioodi vältel on Euroopa Liitu jäämise pooldajaid olnud üle poolte vastanutest ning viimased kolm küsitlusalaset on see ületanud ka 60% piiri ehk toetus on sujuvalt pärast Brexitit olnud tõusuteel.

3.1.3 Hispaania

Hispaanias on rangete euroskeptikute, vastused „nõustun täielikult” ja „kaldun nõustuma” kokku, osakaal olnud aastate vältel sujuvalt madal, jäädes 20–28% vastajate vahele (vt *Joonis 3*). Nii enne kui ka pärast Brexitit on trendid suhteliselt stabiilsed, aga pärast Brexitit on märgata pigem langust. Olulisemad langused on „nõustun täielikult” vastanute osakaalus 2018. novembri ja 2020. juuli küsitlusalases (v. *Joonis 3*), olles vastavalt 4% ja 5%. Oluline on siinkohal märkida ka vastusevariandi „ei nõustu üldse” vastanute osakaalu järsku tõusu alates Brexitist kuni 2017. aasta novembrini (vt *Joonis 3*) ehk siis oldi kõige kindlamad Euroopa Liidu liikmeks olemise suhtes ja näidati seda ka välja.

"HISPAANIA ASTUKS TULEVIKULE PAREMINI VASTU, OLLES VÄLJASPOOL EUROOPA LIITU"

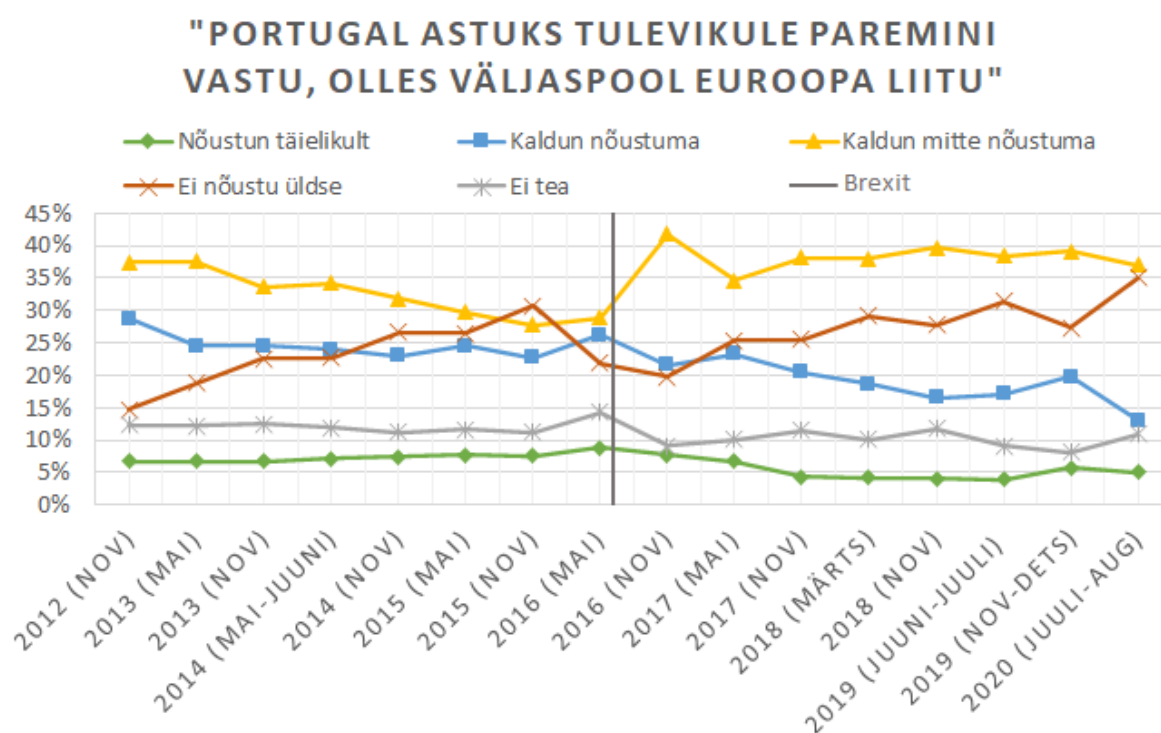

Joonis 3. "Hispaania astuks tulevikule paremini vastu, olles väljaspool Euroopa Liitu", 2012–2020. Andmed: Eurobaromeeter.

Hispaania puhul on näha ka, kuidas pärast Brexitit hakkab „ei tea” vastanute arv sujuvalt langema, jõudes paaril korral isegi alla 10% (vt Joonis 3). Seetõttu saab eeldada, et nii mõnedki nendest vastanutest otsustasid hiljem valida hoopis neid vastusevariante, mis kajastavad toetust Euroopa Liidu suhtes. Kui vaadata nüüd toetuse muutust, siis variandi „ei nõustu üldse” järsk tõus ja siis langus aastatel 2017–2018 võib olla tingitud sellest, et just siis toimus Hispaanias Kataloonia iseseisvuse referendum. Kuigi Euroopa Liit ei sekkunud otseselt riigi siseasjadesse, siis oli mitmeid inimesi, kes seda soovisid ning võidi arvata, et terve referendum võib kõigutada Euroopa Liitu tervikuna. Seda kõikumist on mingil määral näha ka avalikus arvamuses. Just selles mõttes, et kui vaadata 2017. aasta järgset aega, siis on paljud Euroopa Liidu toetajad muutunud pigem umbmäärasteks toetajateks ehk „ei nõustu üldse” vastanute arv vähenes ja „kaldun mitte nõustuma” osakaal selle võrra suurenes. Samas ei ole tegu aga niivõrd suure muutusega, sest skeptiliste vastusevariantide valimises tõusu selle võrra märgata ei ole.

3.1.4 Portugal

Portugali puhul on näha, et euroskeptitsismi osakaal on olnud suhteliselt sarnane aastatel enne Brexitit ning pärast seda on tulnud sujuv vähenemine (vt *Joonis 4*). Eriti märkimisväärne on „nõustun täielikult” vastanute osakaal, sest see on terve vaadeldud perioodi jäänud alla 10% ning nelja küsitluslaine puhul on see jõudnud ka alla 5% piiri (vt *Joonis 4*). Samuti on märkimist väärt, et vastuste „nõustun täielikult” ja „kaldun nõustuma” osakaal on olnud suhteliselt madal, jäädes aastatel 2012–2017 30–35% vahele ning pärast seda vähenedes nii palju, et aastaks 2020 on skeptikute osakaal ainult 18%.

Joonis 4. "Portugal astuks tulevikule paremini vastu, olles väljaspool Euroopa Liitu", 2012–2020. Andmed: Eurobaromeeter.

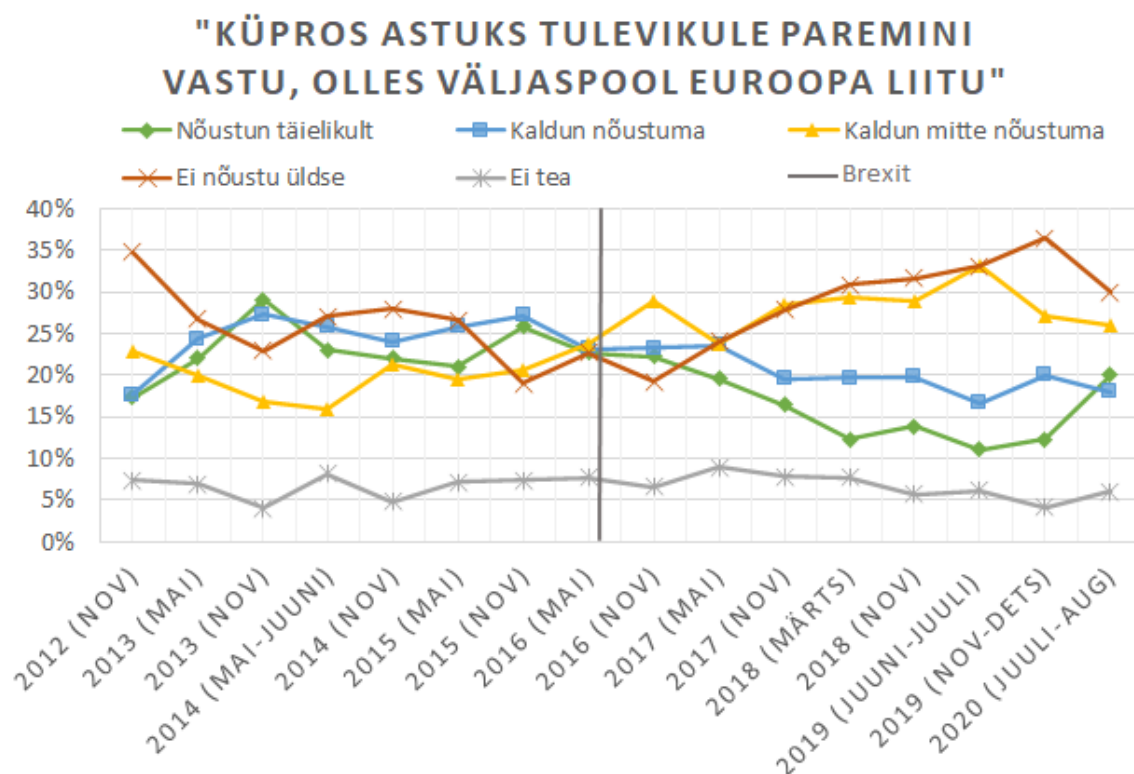
Portugalis on pärast Brexitit märgata pigem eurooptimismi ehk on suurenenud toetus Euroopa Liidu liikmeks olemise suhtes. Toetuse tõusu on näha nii vastuse „ei nõustu üldse” kui ka „kaldun mitte nõustuma” osakaalus (vt *Joonis 4*). Viimane teeb kohe pärast Brexitit erilise hüppe. Vastanute protsent on 2016. aasta mais 29 ning järgmise küsitluslaine ajal 2016. aasta novembris 42. Pärast seda jääbki selle vastusevariandi populaarsus suhteliselt sama kõrgele tasemele, olles stabiilselt 35–40% vahel (vt *Joonis 4*).

Kuna skeptilisus on langenud, siis on sujuvalt toetus tõusnud ning aastal 2020 toetab juba 72% küsitluses osalenud Portugali elanikest Euroopa Liitu kuulumist. Siinkohal saaks välja tuua COVID-19 kriisi, mis oleks pidanud eelduste kohaselt näiteks aasta 2020 tulemusi juba mõjutama. Kuna Portugalis olid sel hetkel aga veel suhteliselt väike nakatunute arv, siis järelkult näitab ka nende toetusprotsent Euroopa Liitu seda, et nad said hakkama ning vähese sekkumise või abi üle ei kurtnud.

3.1.5 Küpros

Küprose puhul on range euroskeptitsismi osakaal olnud suhteliselt suur. Kui vaadata aega enne Brexitit (vt *Joonis 5*), siis on selgelt näha, et alates aastast 2012 skeptilisus pigem tõusis ning pärast Brexitit on hakanud see silmnähtavalt langema. Eriti märkimisväärsed on 2013. aasta novembri ja 2015. aasta novembri küsitlused, kus range euroskeptitsismi osakaal oli vastavalt 56% ja 53%, olles selgelt üle Euroopa Liitu toetavate vastajate osakaalust. Vastuste „nõustun täielikult” ja „kaldun nõustuma” osakaal tõusis märgatavalt vahemikus 2012 november ja 2013 november, lausa 21%. See võib olla tingitud faktist, et 2013. aastal tabas Küprost finantskriis, mille üheks põhjuseks oli 2009. aastal Kreekast alguse saanud majanduskriis ning mis alles sel hetkel Küprost suurel määral mõjutama hakkas (Katsourides, 2020,7). Küprose jaoks oli aasta 2013 märgiline, sest siis sekkus Euroopa Liit nende majandussfääri eriti suures mahus, sest kriisist välja tulemiseks oli vaja välisabi ning selle saamise üheks tingimuseks oli, et Küpros peab sulgema mõned oma olulised pangad (Katsourides, 2020,8).

Löök, mille said nii Küprose majanduslik kui ka sotsiaalne elu, andis inimestele põhjuse, miks kahelda Euroopa Liidus ning seetõttu tõusis ka range euroskeptitsismi osakaal. Aastate vältel aga olukord paranes ja aja möödudes suudeti aru saada, et kriisi ei oleks ikkagi suudetud ise lahendada ning kuigi abi saamine ei tulnud Küprose inimeste jaoks just kõige mugavamalt ja meeldivamalt, siis ikkagi päästis see riiki ilmselt veel hullemasse olukorda sattumisest. Seega pärast 2014. aastat on toetus Euroopa Liitu hakanud hoopis suurenema. Samas on näha ka, et kõige madalam punkt nii „nõustun täielikult” kui ka „kaldun nõustuma” vastajate osakaalus on 2019. aasta suvi (vt *Joonis 5*), kus koos moodustavad need 28% kogu vastajatest.

Joonis 5. "Küpros astuks tulevikule paremini vastu, olles väljaspool Euroopa Liitu", 2012–2020. Andmed: Eurobaromeeter.

Pärast Brexitit on märgata eurooptimismi suurenemist ehk Euroopa Liidu toetajate arvu kasvu. „Ei nõustu üldse“ ja „kaldun mitte nõustuma“ vastanute osakaal on märgata hüppelist tõusu (vt Joonis 5). Nimelt on nii aastal 2015 ja 2016 olnud „ei nõustu üldse“ vastanute osakaal 19%, aga aastaks 2019 on see 36% kõikidest vastanutest. Samuti on „kaldun mitte nõustuma“ vastanute osakaal suurenenud, olles 2016. aasta mais 24% ja hiljem tõustes juba üle 30%. Tipp hetkel ehk 2018. aasta märtsis oli kahe vastusevariandi osakaal kokku 66%. Need mustrid näitavad selgelt, et range euroskeptsism on Küprose avalikus arvamuses pärast Brexitit vähenemas. Võib eeldada, et ka Brexit on euroskeptsismi vähenemises rolli mänginud, sest skeptilisuse langus on selgelt märgata just pärast 2016. aastat. Samas võivad ikkagi oluliselt mõjutada inimeste arvamust hoopis utilitaarsed faktorid ja riigis valitsev olukord ka sotsiaalses mõttes.

3.2 Järeldused

Viiest töös vaadeldud riigist neljas langes euroskeptitsism sujuvalt pärast Brexitit, ainult Itaalias hakkas see 2016. aastast hoopis tõusma. Selle põhjuseks võib olla samal ajal Euroopat räsitud rändekriis. Samas võivad olulist rolli mängida ka euroskeptilised parteid, kes avalikku arvamust mõjutavad, tõstades ja politiseerides teatud teemasid. On raske väita, et just Brexit seda skeptilisuse suurenemist põhjustab, sest kuna tegu on ühe Euroopa Liidu rajaja riigiga, siis võiks eeldada, et lahkuda nad siiski ei soovi. Samas võivad nad hoopis Suurbritanniat kasutada hea näitena ning selle põhjal vaadelda, kuidas on targem käituda, kas jääda Euroopa Liidu liikmeks või ei.

Kõige suurem oli tegelikult euroskeptitsismi osakaal aga hoopis Küprosel, vastusevariantide „nõustun täielikult” ja „kaldun nõustuma” vastajad moodustasid 2013. aasta novembris lausa 56% kogu vastanutest. Euroskeptitsismi suure osakaalu põhjuseks võib olla probleem Türgiga, millele Küprose kreeklased lootsid Euroopa Liiduga liitudes lahendust leida, aga mis on endiselt lahendamata. Itaalia suurimaks euroskeptitsismi osakaaluks oli 47% (2017 november), Kreekas 45% (2016 mai), Portugalis 35% (2012 november ja 2016 mai) ja Hispaania näitas sujuvalt madalaid osakaale skeptilistes kodanikes, maksimum oli 28% vastanutest (2019 juuni-juuli). „Nõustun täielikult” vastanute osakaal oli jällegi suurim Küprosel, olles maksimaalselt 28%. Kreeka puhul oli täielikult lahkumist soovijate osakaal haripunktis 18%, Itaalias 17% ning Hispaanias ja Portugalis ainult 9%. Nii tundub justkui oleks Küpros kõige euroskeptilisema avaliku arvamusega riik, aga tegelikult jäävad nende maksimumid siiski aega enne Brexitit ning need on tänaseks tunduvalt langenud. Samas ei saa väita, et kõik Lõuna-Euroopa riigid oleksid igati Euroopa-meelsed, sest nii Küprosel kui ka Itaalias ja Kreekas on ikkagi euroskeptiliste kodanike osakaal vastanutest olnud ligi poole lähedane või isegi üle selle.

Töö käigus selgus, et Brexit ei näi olevat euroskeptitsismi Lõuna-Euroopa avalikus arvamuses mõjutanud, seega võib tegu olla teiste teguritega, näiteks erinevate parteide mõjutustega, kriiside esinemisega ning ka muude majanduslike faktoritega. Oluliseks on ka riigi suveräänsuse ja rahvusliku identiteedi tunnetamine ning sellega kaasnevalt ka „alternatiivse riigi” visioon või selle puudumine.

Kuna töö keskendub just range euroskeptitsismi uurimisele ehk vaadeldakse inimeste soovi Euroopa Liidust lahkuda, siis ei kajastunud uurimuses pehme euroskeptitsismi osakaal ja suurusjärg ehk kuivõrd on inimesed rahulolematud Euroopa Liidu ja erinevate poliitikatega,

aga ei soovi Liidust välja astuda. Seega võib nii mõnegi riigi puhul olla olukord, kus range euroskeptitsism küll väheneb, aga samas suureneb hoopis pehme euroskeptitsism või vastupidi.

KOKKUVÕTE

Töö eesmärk oli mõista, kuidas ja mil määral mõjutas Brexit euroskeptitsismi Lõuna-Euroopa riikide (Itaalia, Kreeka, Hispaania, Portugal ja Küpros) avalikus arvamuses. Selle uurimiseks kasutati nii varasemaid teooriaid, tänu millele töö fookus paika pandi. Samuti viidi läbi kvantitatiivne andmete analüüs, et teada saada, kuidas on Brexiti-eelne ja -järgne aeg erinev ning et muutusi kaardistada. Andmed pärinesid Eurobaromeetri standartsetest küsimustikest ning kuna töö uuris ranget euroskeptitsismi ehk soovi Euroopa Liidust lahkuda, siis valiti analüüsiks ka üks kindel väide („[Riik] astuks tulevikule paremini vastu, olles väljaspool Euroopa Liitu”), millega nõustumine aitab kõige paremini seda nähtust kirjeldada.

Seatud hüpotees oli, et euroskeptitsism väheneb Lõuna-Euroopa riikides avalikus arvamuses pärast Brexitit. Töö autor rajas hüpoteesi eeldusel, et Suurbritannia lahkumisega kaasnenud probleemid kokkulepete sõlmimisel ning pikaajaliseks veninud lahkumisprotsess andsid teistele liikmesriikide kodanikele mõista, et Euroopa Liidu liikmeks olemine on positiivne ning sellega kaasneb palju hüvesid. Hüpotees leidis osaliselt kinnitust. Nimelt vähenes tõesti euroskeptitsismi osakaal vaadeldud viiest riigist neljas riigis. Erandiks oli Itaalia, kus pärast 2016. aastat hoopis skeptikute osakaal tõusis. Brexit võis seega olla üheks mõjutajaks nende tendentside puhul, aga raske on väita, et tegu on ainukese põhjusega, sest olulisel kohal on avaliku arvamuse puhul ka muud faktorid. Majanduslikud aspektid, parteide ja eliidi seisukohad, kriisid, rahvusliku identiteedi tajumine - kõik need võivad olla euroskeptitsismi osakaalu mõjutajateks. Samas on Brexitit kindlasti hea kasutada teetähisena, mida erinevate perioodide võrdluses käsitleda ning millele tähelepanu pöörata.

Agapiou-Josephides, K. (2011). „Changing patterns of euroscepticism in Cyprus: European discourse in a divided polity and society“. *South European Society and Politics*, 16(01): 159-184.

Brunazzo, M., & Mascitelli, B. (2021). „At the origin of Italian Euroscepticism“. *Australian and New Zealand Journal of European Studies*, 12(2): 18-31.

Chopin, T., & Lequesne, C. (2020). „Disintegration reversed: Brexit and the cohesiveness of the EU27“. *Journal of Contemporary European Studies*, 1-13.

Clements, B., Nanou, K., & Verney, S. (2014). „‘We no longer love you, but we don’t want to leave you’: the Eurozone crisis and popular Euroscepticism in Greece.“ *Journal of European Integration*, 36(3): 247-265.

Conti, N., Marangoni, F., & Verzichelli, L. (2020). „Euroscepticism in Italy from the Onset of the Crisis: Tired of Europe?“. *South European Society and Politics*, 1-26.

Daddow, O. J. (2006). „Euroscepticism and history education in Britain.“ *Government and Opposition*, 41(1): 64-85.

De Vries, Catherine E. (2017). „Benchmarking Brexit: How the British decision to leave shapes EU public opinion.“ *J. Common Mkt. Stud*, 55: 38-53.

Eichenberg, R. C. & Dalton, R. J. (2007). „Post-Maastricht Blues: The Transformation of Citizen Support for European Integration, 1973–2004“. *Acta politica*, 42(2): 128-152.

Eurobarometer Data Service (A). „Sampling and Fieldwork“, *gesis*. Kasutatud 13.05.2021, <https://www.gesis.org/en/eurobarometer-data-service/survey-series/standard-special-eb/sampling-and-fieldwork>

Eurobarometer Data Service (B). „Population, countries & regions“. *gesis*. Kasutatud 13.05.2021, <https://www.gesis.org/en/eurobarometer-data-service/survey-series/standard-special-eb/population-countries-regions>

Euroopa Parlament. „Mis on Eurobaromeeter?“ Kasutatud 28.04.2021, <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/et/be-heard/eurobarometer>

Hooghe, L. & Marks, G. (2004). „Does identity or economic rationality drive public opinion on European integration?“. *PS: Political science and Politics*, 37(3): 415-420.

Jiménez, A. M. R., & de Haro, A. E. (2011). „Spain: euroscepticism in a pro-European country?“. *South European Society and Politics*, 16(01): 105-131.

Katsourides, Y. (2020). „Circumstantial and Utilitarian Euroscepticism: Bailed-in Cyprus during and after the Eurozone Crisis“. *South European Society and Politics*, 1-28.

- Kopecký, P., & Mudde, C. (2002). „The two sides of Euroscepticism: Party positions on European integration in East Central Europe“. *European Union Politics*, 3(3): 297-326.
- Lisi, M. (2020). „All Quiet on the European Front? Assessing the Impact of the Great Recession on Euroscepticism in Portugal“. *South European Society and Politics*, 1-29.
- Serricchio, F., Tsakatika, M., & Quaglia, L. (2013). „Euroscepticism and the global financial crisis“. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 51(1): 51-64.
- Sitter, N. (2001). „The politics of opposition and European integration in Scandinavia: Is Euroscepticism a government-opposition dynamic?“. *West European Politics*, 24(4): 22-39.
- Taggart, P. & Szczerbiak, A. (2002). „The Party Politics of Euroscepticism in EU Member and Candidate States“. *Brighton: Sussex European Institute*.1-33.
- Teperoglou, E., & Belchior, A. M. (2020). „Is ‘Old Southern Europe’ Still Eurosceptic? Determinants of Mass Attitudes before, during and after the Eurozone Crisis“. *South European Society and Politics*, 1-26.
- Usherwood, S. & Startin, N. (2013). „Euroscepticism as a persistent phenomenon“. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 51 (1): 1-16.
- Van Klingeren, M.; Boomgaarden, H. G., & De Vreese, C. H. (2013). „Going soft or staying soft: Have identity factors become more important than economic rationale when explaining Euroscepticism?“. *Journal of European Integration*, 35(6): 689-704.
- Verney, S. (2011). „Euroscepticism in Southern Europe: A Diachronic Perspective“. *South European Society and Politics*, 16(01): 1-29.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Lenne Lotta Põdra,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

„Brexit mõju euroskeptismile Lõuna-Euroopas“ (*The impact of Brexit on Euroscepticism in Southern Europe*), mille juhendaja on Liisa Talving,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Lenne Lotta Põdra

17.05.2021